

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Єршова Миколи-Олега Володимировича
«Тенденції розвитку ІТ-освіти в незалежній Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки,
ОНП «Загальна педагогіка та історія педагогіки»

Актуальність теми дисертації. Актуальність обраної наукової проблеми визначається бурхливим розвитком цифрових технологій, що проникли в усі сфери суспільно-економічного життя України, активізувавши вітчизняну ІТ-галузь і кинувши виклик усій системі вітчизняної освіти, що мусить у найкоротші терміни і в складних умовах воєнного часу забезпечити розвиток масової ІТ-освіти (підвищення інформаційної культури громадян для їх цифрової соціалізації в умовах пандемії, карантину, воєнних дій і повоєнного життя суспільства); професійної (формування цифрової компетентності фахівців усіх галузей для інтенсивного повоєнного відновлення і цифрової трансформації вітчизняної економіки) та фахової (підготовка критичної маси ІТ-спеціалістів, здатних створювати самостійні інноваційні продукти).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Подане до захисту дисертаційне дослідження виконувалося в контексті реалізації завдань наукової теми кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка «Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди» (державний реєстраційний номер 0110U002112). Тема дисертації затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 26 жовтня 2018 р.).

Достовірність та обґрунтованість отриманих наукових результатів. Розроблені автором і викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають високий рівень обґрунтованості. Це засвідчено: значною джерельною базою дослідження (541 позиція) та її ретельним науковим аналізом, проілюстрованим у додатках (А.2.1-А.2.5); глибоким теоретичним аналізом досліджуваного феномена на різних рівнях його наукового пізнання (додатки А.1.1-А.1.7); чітким визначенням ключових понять дослідження (додатки А.1.7-А.1.10); застосуванням комплексу конкретно-наукових підходів (історико-ретроспективного, історико-компаративного, проблемно-хронологічного) до вивчення ІТ-освіти як історико-педагогічного феномена; розробленням авторської методики із обґрунтуванням низки експериментальних методів для визначення перспектив розвитку ІТ-освіти в Україні (додаток Г1); широкою апробацією одержаних результатів у виступах на 36 масових заходах різних рівнів (у тому числі 14 – міжнародних); широкою географією вітчизняних наукових заходів, що відбувалися за участю здобувача у Глухові,

Житомирі, Ізмаїлі, Ірпені, Києві, Кривому Розі, Львові, Хмельницькому; значною кількістю публікацій (24), в яких оприлюднено сформульовані автором висновки, та відповідністю їх змісту меті й завданням дисертаційного дослідження; ґрунтованими додатками, що ілюструють усі розділи дисертаційного дослідження, виданими окремим томом; результатами перевірки роботи на плагіат. Робота містить самостійні наукові висновки автора. За підсумками дослідження оприлюднено 24 публікації, з яких 21 – одноосібна. У вступі чітко визначено ступінь участі здобувача у підготовці статей, підготовлених у співавторстві.

Ступінь новизни основних результатів дисертації. Дисертантом представлено всі рівні наукової новизни проведеного дослідження. Так, уперше було здійснено комплексне дослідження ІТ-освіти незалежної України; виявлено й охарактеризовано основні етапи й тенденції її розвитку; визначено місце й роль на ринку світової ІТ-індустрії; охарактеризовано особливості змісту ІТ-освіти різних рівнів (загальна середня, професійна (професійно-технічна), фахова передвища, вища) та форм (формальна, неформальна, інформальна). Було також удосконалено зміст поняття ІТ-освіта, представлений у дослідженні як системний міждисциплінарний феномен, що сутнісно акумулює значення понять «цифрова освіта», «медіаосвіта», «інформаційна освіта», і, з точки зору педагогічної науки, має низку значень, детально охарактеризованих у дисертації та проілюстрованих у додатках (А.1.7-А.1.9). Подальшого розвитку в дисертації набули: уявлення про чинники становлення ІТ-освіти, історичні тенденції і напрями її розвитку, теоретичні підходи до вирішення проблем реформування ІТ-освіти в Україні, що знайшло своє відображення в рекомендаціях щодо вдосконалення законодавчого і кадрового забезпечення вітчизняної ІТ-освіти та ІТ-галузі.

Практична цінність результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів не викликає сумнівів. Ми згодні з тим, що вони можуть бути корисними: у науково-дослідницькій діяльності аспірантів, магістрантів, студентів; у практичній і науково-методичній діяльності педагогічних працівників освітніх закладів різних рівнів; в управлінській діяльності освітніх менеджерів різних рівнів (керівників і працівників органів управління освітою, директорів, заступників, методистів закладів освіти, гарантів освітніх програм) у процесі реалізації завдань реформування системи освіти в Україні.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. За матеріалами дисертації опубліковано 24 наукові статті, з яких 2 – у виданнях, що індексуються в базі Web of Science; 5 – у вітчизняних фахових педагогічних виданнях категорії Б, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, 2 – в періодичних виданнях держав Європейського Союзу, 15 – у збірниках матеріалів конференцій, вебінарів, семінарів тощо. Це відповідає вимогам пунктів 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022).

Апробація результатів дисертації. Засадничі положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол №3 від 26 жовтня 2018 р.; № 7 від 25 жовтня 2022 року).

Теоретичні положення та основні результати дослідження оприлюднювалися на 36 масових заходах. Зокрема, на 22 науково-практичних конференціях, з яких – 14 міжнародних («Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства» (Київ, 2018, очна; 2020, дистанційна), «Професійне навчання персоналу – європейський вибір» (Київ, Ізмаїл, 2019, очна), «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2019, 2021, очна), «Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти» (Глухів, 2020, дистанційна), «Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи» (Ірпінь, 2020, очна), «Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики та освіти» (Київ, 2020, дистанційна), «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 2021, дистанційна), «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (Львів, 2021, дистанційна); 3rd International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML) (Kyiv/Rih, 2022, дистанційна); «Професійна освіта для сталого розвитку: виклики в умовах воєнного стану, результати і перспективи» (Київ, 2022, дистанційна), Технологічна і професійна освіта: проблеми і перспективи (Глухів, 2022, дистанційна); «Професійна освіта для сталого розвитку: виклики в умовах воєнного стану, результати і перспективи» (Київ, 2022, дистанційна) та 8 всеукраїнських («Сучасні інформаційні технології в освіті та науці» (Житомир, 2018, очна), «Підготовка педагогів професійного навчання та психологів у закладах вищої освіти» (Київ, 2018, очна), «Технологія проєктного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі» (Київ, 2018, дистанційна), «START IN IT» (Житомир, 2019, очна), «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (Київ, 2020, дистанційна), «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці» (Житомир, 2020, очна), «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (Київ, 2020, дистанційна), «Тенденції розвитку вітчизняного дизайну та дизайн-освіти у вимірах сучасності» (Київ, 2021, дистанційна). Результати дослідження доповідалися також на 6 всеукраїнських методологічних семінарах: «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку» (Київ, 2019, очна), «Обговорення проблем запровадження дуальної форми здобуття освіти» (Київ, 2020, дистанційна), «Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій» (Глухів, 2021,

дистанційна), «Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах нових технологічних і економічних викликів» (Київ, 2022, дистанційна) та кафедри педагогіки (професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління) Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2021, 2022, очна). Основні положення дослідження презентувалися на 8 вебінарах і круглих столах: «Формування готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до підприємницької діяльності: практичний досвід» (Київ, 2021, дистанційна), «Педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників» (Київ, 2021, дистанційна), «Методика організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти» (Київ, 2021, дистанційна), «Організація консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва» (Київ, 2022, дистанційна), «Державно-приватне партнерство у розвитку професійної освіти: зарубіжний досвід» (Київ, 2022, дистанційна), «Сучасні практики забезпечення якості у закладах фахової передвищої освіти» (Київ, 2022, дистанційна), «Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми здобуття освіти» (Київ, 2022, дистанційна), «Модернізація інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти» (Київ, 2022, дистанційна).

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності. Відсоток оригінальності тексту дисертації становить 89,7%. Фактів про наявність текстових запозичень і порушення академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та рекомендації

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу М.-О. Єршова окреслюємо також деякі питання і пропозиції:

1. Дисертантом здійснено ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази розвитку вітчизняної ІТ-освіти й експериментально виокремлено пріоритетні напрями подальшого розвитку досліджуваного феномену (ухвалення Стратегії розвитку системи ІТ-освіти в Україні, підготовка концепцій розвитку кожного її рівня, розроблення відповідних дорожніх карт реформування). Водночас хотілося б знати, яким є бачення дисертанта на спосіб актуалізації цих положень в реальній освітній політиці України?

2. Аналізуючи проблеми розвитку вітчизняної ІТ-освіти, дисертант охарактеризував три основні моделі реагування освітньої системи на представлені в роботі проблеми розвитку національної ІТ-освіти (творення інноваційних форм освітньої діяльності; трансформація існуючих освітніх інституцій і практик за принципом «навздогін»; імітація змін на всіх ієрархічних щаблях вітчизняної системи освіти). Здобувач зазначає, що системи неформальної та інформальної ІТ-освіти більше комерціалізовані, витрати на освіту в них розглядаються як вигідні інвестиції, продумані комерційні проєкти,

що приносять педагогічний, соціальний і комерційний ефект. Відтак, у них немає сенсу імітувати новаторство і є висока моральна й фінансова вмотивованість збільшувати цільову аудиторію здобувачів освіти, зацікавлюючи їх реальними інноваціями, зручними та ефективними формами роботи. Цього, на жаль, ще немає у системі формальної вищої освіти, де залишаються недосконалими механізми здійснення університетами трансферу технологій, розподілу майнових прав, захисту авторського права розробників, практичної реалізації принципів академічної свободи закладів освіти і науково-педагогічних працівників, ускладнених через надмірну бюрократизацію освітнього процесу у закладах формальної освіти. Отже, дисертант констатує проблеми, що й надалі гальмуватимуть підвищення цифрової культури педагогів і здобувачів освіти, розвиток адаптаційної гнучкості випускників для досягнення ними особистісного та професійного успіху в цифровому суспільстві. Таким чином, зроблені в дослідженні висновки актуалізують потребу ґрунтовного вивчення механізмів підвищення ефективності освітніх реформ для повоєнного відновлення України (у тому числі й засобами цифрових технологій).

3. В роботі звертається увага на існування в арсеналі неформальної ІТ-освіти значної кількості онлайн-платформ, сайтів, сервісів, покликаних сприяти розвитку цифрової культури громадян, їх перенавчанню, працевлаштуванню в ІТ-індустрії чи на цифрових робочих місцях у інших галузях вітчизняної економіки. Водночас, на нашу думку, це розмаїття окреслює також класичну проблему вибору (здатності особистості визначати найбільш ефективні з них та оптимальні). Отже виникає питання щодо спроможності вітчизняної системи ІТ-освіти формувати й розвивати в учнів, студентів і дорослого населення готовність до здійснення такого вибору?

4. У січні 2021 року Міністерством освіти і науки України було створено Директорат цифрової трансформації освіти і науки, на якого було покладено місію формування політики у цій сфері. Підготовлено до затвердження Концепцію цифрової трансформації освіти і науки та Плану заходів до неї. У повоєнний період планується в рамках Плану відновлення України реалізувати три топ проекти, спрямовані на розвиток ІТ-освіти (створення єдиної бази освітніх даних, державної дистанційної школи у форматі Uber та електронного освітнього паспорту). Все це говорить про те, що Україна готова сприяти розвитку національної ІТ-освіти. Водночас експерти трьох із чотирьох експертних груп, які брали участь в оцінюванні перспектив розвитку вітчизняної ІТ-освіти, до п'ятірки найбільших очікувань включили створення Стратегії розвитку системи ІТ-освіти в Україні, підготовку концепцій розвитку кожного її рівня та розроблення відповідних дорожніх карт реформування. Це може свідчити про те, що певні експертні кола не вважають вжиті новим Директоратом заходи достатніми, оскільки вони не є системними. Отже, залишається відкритим питання про те, як забезпечити цю системність?

Уточнимо, що зазначені зауваження та міркування носять рекомендаційний характер і не знижують значущості виконаного наукового дослідження, що є самостійною завершеною працею.

Відповідність дисертації вимогам, що передбачені пунктами 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії. Зважаючи на актуальність обраної наукової проблеми, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, новизну й повноту викладу їх у наукових публікаціях, вважаємо, що дисертаційне дослідження М.-О. Єршова є самостійною завершеною науковою працею, в якій вирішується актуальна наукова проблема – виявлення тенденцій розвитку ІТ-освіти в незалежній Україні. Це відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40. Відтак, за своєю актуальністю, методичним рівнем планування і проведення дослідження, науковою новизною і практичними результатами робота відповідає вимогам, встановлених щодо дисертацій, а її автор Микола-Олег Єршов, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, ОНП «Загальна педагогіка та історія педагогіки».

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Олена АНТОНОВА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів Житомирського
державного університету
імені Івана ФРАНКА

